

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
Nr 24, 2016 (118–134)
DOI 10.24356/KB/24/4

NÁVRH ROZŠÍRENIA BEZPEČNOSTNÉHO
VZDELÁVANIA NA ZÁKLADNÝCH
ŠKOLÁCH PRE OCHRANU DETÍ

PROPOSE AN EXTENSION OF SECURITY
EDUCATION AT THE PRIMARY SCHOOL
FOR CHILD PROTECTION

LUCIA KOVÁČOVÁ
University of Security Management in Košice

ABSTRACT

The scientific study presents the proposal of extension of curriculum focused on security education for primary schools to children protection. Modern and sophisticated methods violation of safety rules, safety education moved even more to the forefront of the public interest. It requires continual analysis of ensuring the safety of children in the primary schools too and looking for new possibilities for protection against threats of various kinds and manner. The aim of security education determines competencies of security activity and behaviour in normal and emergency situations of school leavers. Proposal is based on these defined competencies. The proposal also includes an analysis of current problems, which are the consequences of constantly changing social needs, as well as the rapid development of science and technology, especially modern mass-communication.

KEY WORDS: security education, primary school, child protection, curriculum, competences of school leavers

ABSTRAKT

Vedecká štúdiá prináša výsledky návrhu rozšírenia obsahového zamerania bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí. Moderné a sofistikované metódy porušovania bezpečnostných pravidiel posunuli bezpečnostné vzdelávanie ešte viac do popredia záujmu verejnosti. To si vyžaduje neustálu analýzu zaistenia bezpečnosti detí aj v prostredí základných škôl a hľadanie nových možností ich ochrany pre ohrozeniami rôzneho druhu a spôsobu. Vychádzajúc z cieľa bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl boli v štúdiu stanovené kompetencie (spôsobilosti) bezpečnostného konania a správania a v bežných i krízových situáciách absolventa bezpečnostného vzdelávania na základnej škole. Návrh vychádza práve zo stanovených kompetencií. V návrhu sú zároveň analyzované súčasné problémy, ktoré sú dôsledkom neustále sa meniacich spoločenských potrieb, ako aj rýchleho rozvoja vedy a techniky, najmä moderných masovo-komunikačných prostriedkov.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: bezpečnostné vzdelávanie, základná škola, ochrana detí, obsahové zameranie, kompetencie absolventa

Úvod

Podstata bezpečnostného vzdelávania spočíva v analytickej činnosti, ktorá je zameraná na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny voči jednotlivcom aj spoločnosti ako celku. Nie je však postačujúce sledovať len aktuálne globálne hrozby, veľké bezpečnostné riziká. Veď každá činnosť v živote človeka má bezpečnostný aspekt, počnúc bezpečnosťou v domácnosti, na ihriskách, vo vzdelávacích zariadeniach, na pracovisku, na verejnosti, po bezpečnosť v doprave. Bezpečnosť je súčasťou života každého z nás. Často sa bezpečnosťou zaoberáme, pričom si to ani neuvedomujeme. Zaoberáme sa ňou denne, v bežných praktických činnostiach.

Významnú úlohu zastáva výchova a vzdelávanie k bezpečnosti už detí na základných školách. Žiaci majú už v základnom školskom prostredí získať základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach. Bezpečnostné vzdelávanie detí je v súčasnosti potrebné rozšíriť, skvalitniť a zamerať na aktuálne hrozby, zvýšiť ochranu detí pred rôznymi

novými formami násilia. Vo všeobecnosti je cieľom bezpečnostného vzdelávania na ZŠ prepojenie teoretických vedomostí s praktickou činnosťou, s možnosťou absolvovať praktické úlohy a cvičenia žiakov spolu s odborníkmi danej problematiky bezpečnosti.

1. CIELE VEDECKEJ ŠTÚDIE

Hlavným cieľom vedeckej štúdie je navrhnúť rozšírenie obsahového zamerania bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí.

Pre naplnenie hlavného cieľa je potrebné dosiahnuť čiastkové ciele:

- rozobrať teoretické východiská skúmanej problematiky bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl a identifikovať problémy v tejto oblasti bezpečnosti detí,
- analyzovať súčasný stav realizácie bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl v podmienkach SR,
- analyzovať problémy, súvisiacich s novými bezpečnostnými ohrozeniami detí v súčasnom svete, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť,
- stanoviť ciele bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl,
- stanoviť kompetencie (spôsobilosti) bezpečnostného konania a správania a v bežných i krízových situáciách absolventa bezpečnostného vzdelávania na základnej škole pre prvý i druhý stupeň,
- navrhnúť obsahové zameranie tém bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí.

2. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Moderné a sofistikované metódy porušovania bezpečnostných pravidiel posunuli bezpečnostné vzdelávanie ešte viac do popredia záujmu verejnosti. To si vyžaduje neustálu analýzu zaistenia bezpečnosti detí aj v prostredí základných škôl a hľadanie nových možností ich ochrany pre ohrozeniami rôzneho druhu a spôsobu.

Vzhľadom na to, že bezpečnostné vzdelávanie chápeme ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu, dovoľíme si tvrdiť, že o inštitucionalizácii bezpečnostného vzdelávania teda možno hovoriť už v predškolských zariadeniach, a bezpochyby na základných školách¹.

¹ L. Kováčová, M. Blišťanová, *Determination of the merit of the safety education and its institutionalization in Slovakia*, „International Journal of Learning and Teaching“, 2013, No.2. p. 38-43

Neustále meniace sa spoločenské potreby, ale aj neustály rozvoj vedy a techniky, s čím je veľmi úzko spätý vznik nových bezpečnostných rizík a ohrození, dynamicky ovplyvňujú celý systém vzdelávania.²

Bezpečnostné vzdelávanie možno charakterizovať ako vzdelávanie, ktorého obsahom sú teoretické a praktické vedomosti a zručnosti o ochrane osôb a majetku, zamerané na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny, ako aj na riešenie už vzniknutých krízových situácií a javov v rôznych oblastiach bezpečnosti (občianskej, environmentálnej, ekonomickej, energetickej, logistickej, technickej a pod.). Systém bezpečnostného vzdelávania je potrebné smerovať tak, aby bezpečnostným pracovníkom bolo umožnené získať a osvojiť si poznatky a znalosti metód, na základe ktorých budú schopní analyzovať bezpečnostné prostredie a jeho činitele vo vzťahu k rôznym objektom, identifikovať a hodnotiť bezpečnostné riziká a ohrozenia a prognózovať ich vývoj, určovať postupy a opatrenia na riadenie, bezpečnostných rizík a ohrození, plánovať a organizovať opatrenia riadenia rizík, bezpečnostného a krízového manažmentu v súlade s dostupnými zdrojmi a kapacitami, projektovať a riadiť komplexné bezpečnostné systémy³.

Je však nevyhnutné pripomenúť, že bezpečnostné vzdelávanie sa netýka zvyšovania vzdelanostnej a odbornej úrovne iba pracovníkov bezpečnostných služieb, odborníkov pre oblasť bezpečnosti či riadiacich pracovníkov. Bezpečnostné vzdelávanie je potrebné chápať aj ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu v rámci celoživotného vzdelávania od predškolskej výchovy až po vzdelávanie ekonomicky činných občanov⁴. Je nevyhnutné zabezpečiť nadväznosť v jednotlivých stupňoch vzdelávania, prepojenosť a inštitucionálne zabezpečenie bezpečnostného vzdelávania.

V podmienkach predškolskej výchovy a základného školského vzdelávania ide predovšetkým o ochranu života a zdravia detí, vrátane ochrany

² Š. Kavan, Z. Rathauský, S. Cempírková, M. Trčka, *Nové trendy vzdelávání v oblasti bezpečnosti*, „The Science for Population Protection“ 2015, No.2.

³ L. Kováčová, *Bezpečnostné vzdelávanie ako nástroj budovania bezpečnostného povedomia v oblasti prevencie kriminality*, [in] *Sustainability – Environment – Safety '2015- Proceeding of the International Scientific*“, Žilina: STRIX, p. 29-34.

⁴ L. Kováčová, M. Vacková, *Applying Innovative Trends in the Process of Higher Education Security Personnel in Order to Increase Efficiency*, „Procedia-Social and Behavioral Sciences“, 2015, p.120-125

majetku. Deti v tomto veku by si mali uvedomovať všetky formy násilia a poznať postupy, ako sa pred nimi chrániť.

Bezpečnostnej výchove je človek podrobený už v detstve. Od ranného veku učíme deti základným pravidlám bezpečnosti: ako bezpečne prechádzať cez cestu, ako sa hrať bezpečne na ihrisku, ako sa bezpečne pohybovať v domácom prostredí, ako sa bezpečne správať k iným.

Na základnom stupni vzdelávania je správanie v súlade s dodržiavaním bezpečnostných opatrení nevyhnutné v mnohých predmetoch, napr. v biológii, fyzike, chémii, pri rôznych laboratórnych prácach, pracovnom vyučovaní, športových aktivitách, pri práci s IKT prostriedkami a pod. Vedieť sa správne orientovať a konať bezpečne v bežnom i nebezpečnom prostredí nás vedie k nutnosti aplikovať túto výchovu už v základnom školskom období.⁵

3. SÚČASNÝ STAV RIEŠENIA SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

SÚČASNÝ STAV REALIZÁCIE BEZPEČNOSTNÉHO VZDELÁVANIA NA ZŠ V PODMIENKACH SR

Štátny pedagogický ústav v Štátnom vzdelávacom programe uvádza, že vzdelávanie na základnom stupni vedie okrem iných i k vytváraniu kľúčových kompetencií⁶:

- osvojovaniu noriem spoločenského správania a občianskeho spolužitia,
- rešpektovania hodnoty pozitívnych medziludských vzťahov,
- pochopeniu podstaty demokracie, práv a povinností občanov,
- rozpoznávaní protiprávneho konania a uvedomeniu si jeho dôsledkov,
- porozumeniu premenám v krajine, ktoré podmieňuje človek,
- zvládnutiu bežných situácií v osobnom i občianskom živote,
- nachádzaniu vlastného miesta a roly v spoločnosti,
- získavaniu orientácie v aktuálnom verejnom živote Slovenskej republiky i vo svete,
- kultivovanému vyjadrovaniu vlastných myšlienok, názorov, postojov a ich obhajovaniu,

⁵ L. Kováčová, *Bezpečnostné vzdelávanie na základnom stupni vzdelávania ako prostriedok vytvárania bezpečnostného povedomia*, „Košická bezpečnostná revue“, 2014, No.2. p. 72–76.

⁶ Štátny vzdelávací program pre základné školy, 2016, [cit. 2016–04–05]. [online] Available: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program>

- úcte k vlastnému národu i k iným národom a národnostiam,
- pochopeniu a rešpektovaniu kultúrnych, náboženských a iných odlišností ľudí a spoločností,
- budovaniu kladného vzťahu ku všetkým humánnym a demokratickým hodnotám,
- hodnoteniu, zaujímaniu stanovísk, rozlišovaniu dobra od zla,
- spoznávaniu efektívnej komunikácie, dôvodov a prvkov prosociálneho správania primeraného veku,
- spoznávaniu zásad dobrých medziľudských vzťahov,
- zvnútorňovaniu prosociálnych hodnôt, postojov a sociálnych noriem,
- rozvíjaniu sociálnych zručností,
- formovaniu spoločenstva.

Vychádzajúc z uvedených kompetencií možno zhodnotiť, že kvalitnou prípravou a dodržiavaním stanovených učebných osnov žiak v rámci primárneho i nižšieho stredného vzdelávania nadobúda určitú platformu poznatkov a návykov bezpečnostného povedomia a následne aj bezpečnostného správania. Avšak ide len o základné vedomosti a zručnosti, ktoré nie sú aplikované priamo na bezpečnostné situácie, krízové javy.

Do učebných osnov na základnom stupni vzdelávania sú začlenené aj vyučovacie predmety, týkajúce sa priamo bezpečnostnej problematiky, ako napríklad predmety s obsahom o základných pravidlách bezpečnosti na cestách, poskytovaní prvej pomoci v krízových situáciách, environmentálnom správaní a pod.

Proces vyučovania je často obohatený o edukačné stretnutia s príslušníkmi Policajného zboru, Hasičského a záchranného zboru alebo priamo ukážkami niektorých techník zásahov týchto zborov a ich vybavenia.

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA PRIEREZOVÝCH TÉM V SÚVISLOSTI S PROBLEMATIKOU BEZPEČNOSTI

Štátny pedagogický ústav vymedzuje *prierezové témy* na základnom stupni vzdelávania v súvislosti s problematikou bezpečnosti.

Ochrana človeka a zdravia sa v základných školách realizuje prostredníctvom jednotlivých učebných predmetov ako aj samostatných organizačných foriem vyučovania – účelových cvičení. Ochrana života človeka a jeho zdravia integruje postoje, vedomosti a zručnosti žiakov zamerané na ochranu života a zdravia v mimoriadnych situáciách. Podobne pri po-

byte a pohybe v prírode, ktoré môžu vzniknúť vplyvom nepredvídaných skutočností ohrozujúcich človeka a jeho okolie. Snahou je pripraviť každého jednotlivca na život v prostredí, v ktorom sa nachádza. Nevyhnutným predpokladom k tomu je neustále poznávanie prostredia prostredníctvom pohybu a pobytu v prírode. Prierezová téma sa zameriava na zvládnutie situácií vzniknutých vplyvom priemyselných a ekologických havárií, dopravnými nehodami, živelnými pohromami a prírodnými katastrofami. Zároveň napomáha zvládnuť nevhodné podmienky v situáciách vzniknutých pôsobením cudzej moci, terorizmom voči občanom nášho štátu. U žiakov by sa mal formovať vzťah k problematike ochrany svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí. K tomu je potrebné poskytnúť žiakom teoretické vedomosti, praktické poznatky, pomôcť im osvojiť si vedomosti a zručnosti v sebaochrane. Vyškoliť ich v poskytovaní pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života, rozvinúť morálne vlastnosti žiakov, tvoriace základ vlasteneckého a národného cítenia, formovať predpoklady na dosiahnutie vyššej telesnej zdatnosti a celkovej odolnosti organizmu na fyzickú a psychickú záťaž náročných životných situácií⁷.

Prierezová téma sa realizuje obsahom:

- riešenie mimoriadnych situácií – civilná ochrana,
- zdravotná príprava,
- pohyb a pobyt v prírode.

Ďalšou prierezovou témou je **Dopravná výchova**, ktorej úlohou je postupne pripraviť deti na samostatný pohyb v cestnej premávke – ako chodcov alebo cyklistov – pričom je potrebné mať na zreteli aj aspekt výchovy budúcich vodičov motorových vozidiel. Realizácia učebnej činnosti sa uskutočňuje v objekte školy, na detských dopravných ihriskách (ďalej len DDI) alebo v bezpečných priestoroch v okolí školy. Prierezová tematika sa realizuje v špecializovaných kurzoch počas alebo na konci školského roka. Ciele dopravnej výchovy na ZŠ sú zamerané na všetky tri oblasti osobnosti žiaka, na oblasť kognitívnu, afektívnu a psychomotorickú, ktoré je potrebné proporcionálne rozvíjať.

Významným cieľom prierezovej tematiky **Mediálna výchova** je rozvinúť schopnosť kriticky posudzovať mediálne šírené posolstvá, objavovať v nich to hodnotné, pozitívne formujúce ich osobnostný a profesijný rast,

⁷ Štátny vzdelávací program pre základné školy, 2016, [cit. 2016-04-05]. [online] Available: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program>

ale tiež ich schopnosť uvedomovať si negatívne mediálne vplyvy na svoju osobnosť a snažiť sa ich zodpovedným prístupom eliminovať.

Cieľom prierezovej témy **Environmentálna výchova** je prispieť k rozvoju osobnosti žiaka do takej miery, že nadobudne schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe poznania zákonov, ktorými sa riadi život na Zemi.

V súvislosti s **bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci v chemických laboratóriách** a s tým súvisiacimi všeobecnými právnymi predpismi Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Štátny inštitút odborného vzdelávania a Štátny pedagogický ústav pripravili publikáciu: „Bezpečnosť pri práci s chemickými faktormi na základných a stredných školách“ – Metodický materiál k niektorým právnym a technickým aspektom realizácie školských chemických pokusov. Publikácia má prispieť k riešeniu nahromadených problémov spojených s dodržiavaním nových bezpečnostných pravidiel pri práci s chemickými faktormi v základných a stredných školách.

4. METODOLÓGIA RIEŠENIA PROBLÉMU

Vychádzajúc z definície stanoveného problému a stanovenia hlavného cieľa vedeckej štúdie možno stanoviť vhodné metódy pre riešenie problematiky.

Na základe teoretických východísk skúmanej problematiky v oblasti bezpečnosti, vychádzajúcich z relevantných informačných zdrojov, možno navrhnúť rozšírenie obsahového zamerania bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí.

Analýzou súčasného stavu realizácie bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl v podmienkach SR, s využitím metódy kritického myslenia, možno stanoviť význam, potrebu a opodstatnenosť riešenia stanoveného problému.

Na základe stanovenia cieľa bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl je možné stanoviť kompetencie (spôsobilosti) bezpečnostného konania a správania a v bežných i krízových situáciách absolventa bezpečnostného vzdelávania na základnej škole pre prvý i druhý stupeň a následne navrhnúť obsahové zameranie tém bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí.

Metódou dedukcie a syntézy možno dospieť k ďalším odporúčaniam za účelom zvýšenia ochrany detí pred násilím.

5. PARCIÁLNE VÝSLEDKY VEDECKEJ PRÁCE

NÁVRH OBSAHOVÉHO ZAMERANIA BEZPEČNOSTNÉHO VZDELÁVANIA NA ZŠ

CIEĽ BEZPEČNOSTNÉHO VZDELÁVANIA NA ZŠ

Získať základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach. Rozširuje súčasné bezpečnostné vzdelávanie najmä o ochranu detí pred rôznymi formami násillia a otázky prevencie kriminality. Vo všeobecnosti je cieľom bezpečnostného vzdelávania na ZŠ prepojenie teoretických vedomostí s praktickou činnosťou, s možnosťou absolvovať praktické úlohy a cvičenia žiakov spolu s odborníkmi danej problematiky.

PROFIL ABSOLVENTA

Absolvent primárneho a nižšieho stredného vzdelania, rozšíreného o vzdelávaciu oblasť Bezpečnosť, má v kontexte tejto oblasti osvojené tieto kľúčové kompetencie (spôsobilosti):

Pridané používateľom vp dňa So, 09/05/2015 – 14:49

NAVROVANÉ KOMPETENCIE (SPÔSOBILOSTI) BEZPEČNOSTNÉHO KONANIA A SPRÁVANIA A V BEŽNÝCH I KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH

Primárne vzdelávanie – prvý stupeň:

- uvedomuje si dôležitosť ochrany svojho zdravia, zdravia iných osôb, ako aj hmotných vecí vo svojom okolí,
- dokáže reálne zhodnotiť javy a podnety,
- zhodnotí riziká, vyplývajúce z daného javu a podnetu,
- dokáže primerane veku odhadnúť dôsledky svojich rozhodnutí a činov,
- uvedomuje si, že má svoje práva a povinnosti,
- vníma, sleduje a vyhodnocuje problémové situácie v škole a vo svojom najbližšom okolí z hľadiska bezpečnosti, premýšľa o príčinách problému a navrhne riešenie podľa svojich vedomostí a skúseností z danej oblasti,
- rozozná znaky a prejavy násillia,
- rozozná násillné konanie, šikanovanie, útlak a pozná spôsoby oznamovania takéhoto konania,
- je schopný primerane reagovať na daný jav primerane veku,
- pozná spôsoby oznamovania takéhoto konania primerane veku žiaka,
- uvedomuje si okrem výhod internetu aj jeho nebezpečenstvá,

- formuje si vlastný názor na správy na internete, na nežiadúce a negatívne správy šíriace sa prostredníctvom emailu a sociálnych sietí, ich posolstvá,
- venuje zvýšenú pozornosť pri prístupe na internet, vytváraní prístupových hesiel, sťahovaní dát,
- pozná možné riziká vznikajúce pri prezeraní stránok, najmä s nevhodným obsahom, podporujúce znaky násilia, vhodné len pre dospelých (so sexuálnou tematikou), podnecujúce rôzne druhy náboženstiev a sekt, s nelegálnym softvérom, zoznamovacie a pod.,
- predchádza násiliu, páchaného prostredníctvom internetu,
- rozoznáva znaky a prejavy kyberšikany.

Nižšie stredné vzdelávanie – druhý stupeň:

- rozlišuje medzi názormi a faktami,
- dôsledne premýšľa o informáciách a získať čo najviac súvisiacich informácií,
- dokáže odhadnúť, ktorá informácia je pravdivá, dôveryhodná, ktorá je mylná, zavádzajúca, a to najmä overovaním si ich pravdivosti od viacerých navzájom nezávislých zdrojov,
- nadobúda dostatočnú sebareflexiu,
- dokáže si nielen vytvárať vlastný názor, ale aj prejavovať solidaritu,
- pozná formy násilia v domácom, školskom i mimoškolskom prostredí (fyzické a psychické násilie, vydieranie, šikanovanie, kyberšikana, rasová diskriminácia),
- pozná trestnoprávne dôsledky násilia páchaného na inej osobe,
- pozná poslanie dobrovoľných organizácií pôsobiacich proti útlaku žien a detí,
- dokáže sa primerane správať v rôznych krízových situáciách – pri dopravnej nehode, vlámaní do bytu, krádeži a inom trestnom čine, v prípade nálezu neznámych a nebezpečných látok (chemikálie, jedy, horľaviny), zbraní a výbušnín,
- primerane ovláda svoje konanie v krízových situáciách nácvikom v modelových situáciách,
- poznať prostriedky prevencie kriminality (technické, taktické),
- je oboznámený s technickými prostriedkami prevencie kriminality,
- je oboznámený s taktickými prostriedkami prevencie kriminality, teda taktikou správania sa v určitej forme násilia,
- pozná si jednotlivé taktické postupy prevencie kriminality (čeliť, vyhnúť sa, oznámiť) a vie ich použiť v danej situácii,

- je schopný primerane reagovať na daný druh násilia,
- pozná spôsoby oznamovania takéhoto konania,
- pozná trestnoprávne dôsledky kyberšikany páchanej na inej osobe alebo skupinách,
- osvojuje si základy trestnej zodpovednosti,
- rozoznáva znaky protiprávneho konania,
- pozná dôsledky protiprávneho konania,
- uvedomuje si právnu zodpovednosť,
- rozlišuje druhy a činnosti subjektov výkonu práva (polícia, prokuratúra, súdy, reedukačné centrá – polepšovne, ústavy na výkon trestu).

NAVRHOVANÉ TÉMY S PROBLEMATIKOU BEZPEČNOSTI

Štátny pedagogický ústav vymedzuje teda prierezové témy na základnom stupni vzdelávania v súvislosti s problematikou bezpečnosti so zameraním na tieto oblasti: *Ochrana človeka a zdravia, Dopravná výchova, Environmentálna výchova, Mediálna výchova.*

Vzhľadom na túto skutočnosť, sa návrh zameriava na tie oblasti bezpečnosti, ktoré v súčasnej dobe naberajú na závažnosti, majú významný vplyv na duševné a psychické zdravie detí i mládeže a v daných prierezo- vých témach sa vyskytujú iba okrajovo, prípadne úplne absentujú.

Navrhované témy sa zameriavajú na päť hlavných oblastí bezpečnosti za účelom naplnenia stanoveného cieľa bezpečnostného vzdelávania detí a mládeže vo veku d 6-15 rokov. Témy je možné zaradiť do rámcového učebného plánu ZŠ ako samostatné učebné predmety v rámci voliteľných (disponibilných) hodín, ktoré má každá ZŠ k dispozícii, prípadne ich zaradiť do existujúcich predmetov s príbuznou tematikou.

V navrhovaných témach sú zároveň analyzované súčasné problémy, ktoré sú dôsledkom neustále sa meniacich spoločenských potrieb, ako aj rýchleho rozvoja vedy a techniky, najmä moderných masovo-komunikačných prostriedkov. Práve z tohto dôvodu je potrebné rozšíriť bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ za účelom zvýšenia ochrany detí.

Navrhované témy sú všetky navzájom prepojené, ich obsahy a ciele spolu súvisia a sa dopĺňajú.

Ide o nasledovné navrhované témy:

- A. Kritické myslenie
- B. Ochrana proti násiliu

- C. Prevencia kriminality
- D. Ochrana detí na internete
- E. Výchova k právnemu vedomiu

OBSAHOVÉ ZAMERANIE TÉM S PROBLEMATIKOU BEZPEČNOSTI

A. KRITICKÉ MYSLENIE

Téma Kritické myslenie je základom nadobudnutia vedomostí a sociálno-psychologických zručností detí a mládeže, potrebných pre predchádzanie, hľadanie a riešenie problémov v bežných i kritických situáciách. Nadobudnuté vedomosti a zručnosti sa pozitívne odzrkadlia v každej vzdelávacej oblasti, v každom vednom odbore. Je dôležité vyzdvihnúť jeho nesmierny prínos práve pre oblasť bezpečnosti.

Vzhľadom na to, že budovanie kritického myslenia je dlhodobým procesom, je potrebné jeho základy stavať už v rannom a strednom detstve.

Téma vychádza z pojmu Kritické myslenie, ktoré môžeme označiť ako komplex myšlienkových operácií, ktoré začínajú informáciou a končia prijatím vlastného rozhodnutia. Ide teda o vytvorenie si vlastného názoru na základe získaných vedomostí, skúseností nielen svojich poznatkov, ale aj iných ľudí.

Kritické myslenie je teda nezávislé myslenie hľadajúce argumenty. Začína nastolením problémov, respektíve kladením si otázok. Hlavný rozdiel medzi kritickým a nekritickým myslením spočíva v tom, že nekritické myslenie neodhaľuje, nehodnotí, nepredpokladá, je iba iracionálne a nedôsledné, len pasívnou domnienkou. Je teda nezávislým myslením, ale zároveň vedie k spoločenskému stretu s inými ľuďmi, pretože pre kritické myslenie je takmer nevyhnutná reakcia okolia a stret s inými argumentmi, postojmi a názormi.

Ciele:

- reálne zhodnotiť javy a podnety,
- zhodnotiť riziká, vyplývajúce z daného javu a podnetu,
- schopnosť primerane reagovať na daný jav,
- rozlišovať medzi názormi a faktami,
- dôsledne premýšľať o informáciách a získať čo najviac súvisiacich informácií,

- odhadnúť, ktorá informácie je pravdivá, dôveryhodná, ktorá je mylná, zavádzajúca, a to najmä overovaním si ich pravdivosti od viacerých navzájom nezávislých zdrojov,
- nadobudnúť dostatočnú sebareflexiu,
- dokázať si nielen vytvárať vlastný názor, ale aj prejavovať solidaritu, pracovať v tíme a byť flexibilný pri rýchlych zmenách,
- správať sa primerane v rôznych krízových situáciách – pri dopravná nehoda, vlámaní do bytu, krádeži a inom trestnom čine, v prípade nálezu neznámych a nebezpečných látok (chemikálie, jedy, horľaviny), zbraní a výbušnín,
- primerane ovládať svoje konanie v krízových situáciách nácvikom v modelových situáciách.

B. OCHRANA PROTI NÁSILIU

Hlavnou obavou detí a mladých ľudí je násilie, ktoré sa má považovať za prioritnú otázku. Sú

znepokojení dopadom násilia a kriminality na ich životy a necítia sa byť dostatočne chránení, napr. pred šikanovaním, rodovo motivovaným násilím a mládežníckym násilím, telesným trestaním, sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v rodinách, v škole, v náhradnej starostlivosti a v médiách, vrátane sociálnych online médií. Keď už odhalia zneužívanie, sú detské obeť často vystavené sekundárnemu prenasledovaniu, keďže niektoré postupy ohlasovania, vyšetrovania a súdneho konania niekedy nerešpektujú ich práva, potreby a názory. (Stratégia Rady Európy o právach dieťaťa 2012-2015, strategický cieľ 2 – Odstraňovať všetky formy násilia páchaného na deťoch).

Ciele:

- poznať formy násilia v domácom, školskom i mimoškolskom prostredí (fyzické a psychické násilie, vydieranie, šikanovanie, kyberšikana, rasová diskriminácia),
- rozoznať znaky a prejavy násilia,
- schopnosť primerane reagovať na daný druh násilia,
- poznať spôsoby oznamovania takéhoto konania primerane veku žiaka,
- poznať trestnoprávne dôsledky násilia páchaného na inej osobe,
- uvedomiť si poslanie dobrovoľných organizácií pôsobiacich proti útlaku žien a detí.

C. PREVENCIA KRIMINALITY

V procese riešenia ochrany detí a mládeže pred kriminalitou rôzneho druhu nie je postačujúce zaoberať sa iba už vzniknutými krízovými situáciami a zameriavať sa len na riešenie týchto javov, na odstraňovanie negatívnych dôsledkov. Rovnako v boji s kriminalitou nie je možné zameriavať sa iba na represiu. Je dôležité venovať zvýšenú pozornosť najmä prevencii kriminality páchanej na deťoch a mládeži, teda predvídaníu ich ohrozenia, jej predchádzaniu. Cieľom témy Prevencia kriminality je vo všeobecnosti v čo najvyššej možnej miere predchádzať kriminalite páchanej na deťoch a mládeži, redukovať jej kvalitu a kvantitu a v konečnom dôsledku tak smerovať k eliminácii trestnej činnosti. Primárna prevencia kriminality zohráva prvoradú úlohu vedúcu aj k odstráneniu delikventnej činnosti mladistvých páchatel'ov.

Bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ možno považovať za formu sociálnej prevencie kriminality na primárnej úrovni.

Ciele:

- poznať prostriedky prevencie kriminality (technické, taktické),
- pochopiť význam technických prostriedkov prevencie kriminality (kamerové systémy, aplikácie v mobilných telefónoch, napr. pre privolanie príbuzných,....)
- osvojiť si taktiku správania sa v určitej forme násilia,
- osvojiť si jednotlivé taktické postupy prevencie kriminality (čeliť, vyhnúť sa, oznámiť) a vedieť ich použiť v danej situácii.

D. OCHRANA DETÍ NA INTERNETE

Dnešné deti sa s internetom stretávajú už od útleho veku. Pri ich zvedavosti a snahe vyskúšať všetko nové však zabúdajú na nástrahy, ktoré na ne na internete číhajú. Preto je dôležité, aby aj učitelia im riziká, vyplývajúce z používania internetu, zrozumiteľne vysvetlili. Deti si často neuvedomujú, čo všetko a komu oznamujú. Stačí bez rozmyslu kliknúť na tlačidlo zdieľanie všetkým a fotky detí, opis ich súkromných zážitkov či názory na spolužiakov sa stanú dostupnými skutočne všetkým. Takto získané informácie a obrázky potom môžu byť využívané na zosmiešnenie či ohováraníu, tzv. kyberšikanu. Najväčším rizikom sociálnych sietí a internetu vôbec je však anonymita.

Významným cieľom tejto témy je poskytnúť žiakom dostatočné vedomosti o možných rizikách internetu, ako predchádzať šikanovaniu v ky-

berpriestore, teda ako sa nestať obeťou kyberšikany, prípadne ako postupovať v prípade jej zistenia.

Ciele:

- uvedomiť si okrem výhod internetu aj jeho nebezpečenstvá,
- formovať vlastný názor na správy na internete, na nežiadúce a negatívne správy šíriace sa prostredníctvom emailu a sociálnych sietí, ich posolstvá,
- venovať zvýšenú pozornosť pri prístupe na internet, vytváraní prístupových hesiel, sťahovaní dát,
- uvedomiť si možné riziká vznikajúce pri prezeraní stránok, najmä s nevhodným obsahom, podporujúce znaky násilia, vhodné len pre dospelých (so sexuálnou tematikou), podnecujúce rôzne druhy náboženstiev a sekt, s nelegálnym softvérom, zoznamovacie a pod.,
- poznať riziká vyplývajúce zo zverejňovania informácií, fotiek, videí z vlastného a rodinného súkromia,
- predchádzať násiliu, páchaného prostredníctvom internetu (kyberšikana),
- rozoznať znaky a prejavy kyberšikany,
- schopnosť primerane reagovať na daný druh násilia,
- poznať spôsoby oznamovania takéhoto konania primerane veku žiaka,
- poznať trestnoprávne dôsledky kyberšikany páchanej na inej osobe alebo skupinách.

E. VÝCHOVA K PRÁVNEMU VEDOMIU

Formovanie právneho vedomia a právnej kultúry správania mladých ľudí má prvoradý význam v celom systéme právnej výchovy. Ako sa stane mladý človek spoľahlivým a v súvislosti s tým tvorivým aktívnym občanom, zodpovedným za svoje konanie, to závisí predovšetkým od výchovy k úcte k našim zákonom, k schopnosti a úsiliu aktívne využívať svoje práva a plniť povinnosti člena spoločnosti, bojovať proti akémukoľvek porušovaniu zákonov, proti antispoločenským skutkom.

Mnohým mladým ľuďom chýbajú životné skúsenosti, majú labilný charakter, nedostatok trpezlivosti k všednej práci, často sú v ich konaní nepremyslené a nezodpovedné skutky. Právna výchova, svojou premyslenou a dlhoročnou systematickou výučbou má preto viesť tiež k uvedomeniu si hodnoty práce a dôsledkov nepremysleného konania.

Cieľom témy je, v zmysle úloh vyplývajúcich pre rezort školstva a zo Stratégie prevencie kriminality, ponúknuť žiakom možnosť zoznámiť sa

a získať informácie na témy Výchova k právnemu vedomiu, Trestno-právna zodpovednosť mladistvých a pod.

Ciele:

- osvojiť si základy trestnej zodpovednosti,
- rozoznať znaky protiprávneho konania,
- poznať dôsledky protiprávneho konania,
- uvedomiť si právnu zodpovednosť,
- rozlíšiť druhy a činnosti subjektov výkonu práva (polícia, prokuratúra, súdy, reedukačné centrá – polepšovne, ústavy na výkon trestu).

6. DISKUSIA

Návrh rozšírenia obsahového zamerania bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí sa zameriava na tie oblasti bezpečnosti, ktoré v súčasnej dobe naberajú na závažnosti, majú významný vplyv na duševné a psychické zdravie detí i mládeže a v daných prierezových témach sa vyskytujú iba okrajovo, prípadne úplne absentujú. Navrhované témy sa zameriavajú na päť hlavných oblastí bezpečnosti: Kritické myslenie, Ochrana proti násiliu, Prevencia kriminality, Ochrana detí na internete, Výchova k právnemu vedomiu. Pri jednotlivých oblastiach je potrebné sledovať ciele, ktoré je potrebné naplniť, čím dôjde k osvojeniu požadovaných kompetencií u žiakov základných škôl.

Navrhované oblasti boli identifikované dlhoročným výskumom aktuálnych bezpečnostných rizík na pôde Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach. K identifikácii oblastí bezpečnostného vzdelávania a návrhu kompetencií absolventov prvého a druhého stupňa základných škôl prispeli aj poznatky získané v súvislosti s organizáciou Letnej detskej bezpečnostnej univerzity, ktorú organizovala Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, dvakrát aj s podporou Rady vlády SR pre prevenciu kriminality. Zaradenie vybraných oblastí neposlúži len na zvýšenie bezpečnosti detí a rodín, ale je aj účinnou prevenciou kriminality, ktorá má jednoznačne dôležité postavenie v spoločnosti.

Výsledky vedeckej štúdie majú len odporúčací charakter, sú návrhom pre jeho možné zavedenie do procesu vzdelávania na základnom stupni.

ZÁVER

Venovanie zvýšenej pozornosti budovaniu bezpečnostného povedomia detí už na pôde základných škôl prinesie mnoho pozitív nielen pre ochra-

nu detí pred násilím rôzneho druhu, ale aj pre ochranu ich rodín i celej spoločnosti. Toto konštatovanie vychádza z faktu, že detí absolvovaním bezpečnostného vzdelávania na ZŠ získajú základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach.

Závažnosť tejto problematiky dokazuje aj záujem slovenskej Komisárky pre deti, Viery Tomanovej, o spracovanie tohto návrhu pre ochranu detí na základných školách Vysokou školou bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Kováčová L., Blišťanová M., *Determination of the merit of the safety education and its institutionalization in Slovakia*, „International Journal of Learning and Teaching“, 2013, No.2, 38-43.
2. Kavan Š., Rathauský Z., Cempírková S., Trčka M., *Nové trendy vzdelávání v oblasti bezpečnosti*, „The Science for Population Protection“, 2015, No. 2, volume 7
3. Kováčová L., *Bezpečnostné vzdelávanie ako nástroj budovania bezpečnostného povedomia v oblasti prevencie kriminality*, [in] *Sustainability – Environment – Safety '2015- Proceeding of the International Scientific*“, Žilina: STRIX, p. 29-34.
4. Kováčová L., Vacková M., *Applying Innovative Trends in the Process of Higher Education Security Personnel in Order to Increase Efficiency*, „Procedia-Social and Behavioral Sciences“, 2015, p.120-125.
5. Kováčová L., *Bezpečnostné vzdelávanie na základnom stupni vzdelávania ako prostriedok vytvárania bezpečnostného povedomia*, „Košická bezpečnostná revue“, 2014, No.2, s. 72-76.
6. Štátny vzdelávací program pre základné školy, 2016, [cit. 2016-04-05]. [online] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program>

Ing. **Lucia Kováčová**, PhD. – zástupkyňa riaditeľa Ústavu humanitných a technologických vied Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach.